

દસલક્ષણીનો પાંચમો દિવસ શૌચધર્મ (છે).

યત્પરદારાર્થાદિષુ જન્તુષુ નિઃસ્પૃહમર્હિસકં ચેતઃ।

દુશ્છેદ્યાન્તર્મલહત્તદેવ શૌચં પરં નાન્યત્॥

જેનું ચિત્ત પરસ્ત્રી અને પરધનની અભિલાષા ન કરતું થકું છ કાયના જીવોની હિંસાથી રહિત થઈ જાય છે તેને જ દુર્ભેદ અભ્યંતર કલુષતાને દૂર કરનાર ઉત્તમ શૌચધર્મ કહેવામાં આવે છે. ‘શૌચ’ શબ્દે નિર્લોભતા. આવ્યું હતું ને? ક્ષમા. ક્રોધની સામે ક્ષમા, માનની સામે માર્દવ, કપટની સામે આર્જવ અને લોભની સામે આ શૌચ છે. પહેલું સત્ય આવી ગયું. એટલે આ પછી લીધું.

અંદર આત્મા પરહિંસાથી રહિત અને પરસ્ત્રી ને પરધનના પ્રેમથી મમતાથી રહિત, આહાહા...! એવો જે આત્માનો પવિત્ર પરિણામરૂપ સ્વભાવ તેને અહીંયાં શૌચ કહે છે. પછી તો એમ કહે છે કે, આ સ્નાનાદિ શૌચ છે એ કંઈ શૌચ નથી. જો પ્રાણીનું મન મિથ્યાત્વાદિ દોષોથી મલિન થયું હોય, આહાહા...! રાગની રુચિથી મન મલિન મિથ્યાત્વથી થયું હોય, નિર્મળાનંદ પ્રભુ, એની રુચિથી છૂટીને જેને એ રાગનો વિકલ્પ શુભ કે અશુભ, તેની રુચિમાં જેનું વલણ થયું, આહા...! એ ચિત્ત મિથ્યાત્વાદિ દોષથી મલિન છે. તો પછી ગંગા, સમુદ્ર, પુષ્કર આદિ બધા તીર્થોમાં સદા સ્નાન કરવા છતાં.. ‘પ્રાયઃ’ શબ્દ પડ્યો છે. ઘણું કરીને એટલે શરીરનું ભલે સ્વચ્છ થાય, એમ. અંદરનું ન થાય. ‘પ્રાયઃ’ શબ્દ પડ્યો છે? ‘પ્રયોગશુદ્ધ કરા’ એ શરીરની મલિનતા તો પાણીથી ટળે પણ મિથ્યાત્વની મલિનતા એનાથી ટળે નહિ. મિથ્યાત્વની મલિનતા છે અને પછી લાખ વાર ‘શેત્રુંજય’ સ્નાન કરે નહિ? ‘શેત્રુંજય’ છે ને? ન્યાં પણ જૈનો સ્નાન કરે છે પણ અંતરમાં રાગની એકતાની મલિનતાનો મિથ્યાત્વ ભાવ, એવા મલિનતાના પરિણામ સહિત સ્નાન કરે તો કંઈ શુદ્ધિ ન થાય. આહાહા...!

એને તો અંતર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન શૌચ પવિત્ર નિર્ગ્રંથ નિર્લોભ સ્વરૂપ, આત્માનું નિર્ગ્રંથ સ્વરૂપ જ છે. આહાહા...! એ નિર્ગ્રંથ સ્વરૂપની દૃષ્ટિ અને એકાગ્રતા થતાં જે પવિત્રતા થાય એ બહારથી કોઈ સ્નાનથી પવિત્રા થતી નથી. આહા...!

અતિશય વિશુદ્ધિ થઈ શકતું નથી તે યોગ્ય જ છે. મદના પ્રવાહથી પરિપૂર્ણ ઘટ્ટ, દારૂથી ભરેલો ઘડો. આહાહા...! બહારમાંથી વિશુદ્ધ પાણીથી અનેક વાર ધોવામાં આવે, અંદર દારૂ ભર્યો છે, બહાર પાણીથી વારંવાર ધોવામાં આવે તો શું શુદ્ધ થઈ શકે? એમ જેના ઘટમાં જ મિથ્યાત્વ ભાવ છે... આહાહા...! રાગ ને પુણ્યાદિના પરિણામ, એ મારા છે, મને લાભદાયક છે એવું જે મિથ્યાત્વરૂપી મલિન ચિત્ત, એ ગમે તેટલા બહારમાં સ્નાન કરે એથી એને શૌચી થતી નથી. આહા...! વિશેષ કહે છે.

આનો અભિપ્રાય એ છે કે મન શુદ્ધ હોય તો સ્નાનાદિ વિના ઉત્તમ શૌચ હોઈ શકે પણ એનાથી વિપરીત જો મન અપવિત્ર હોય, ગંગા આદિ અનેક જળમાં સ્નાન કરવા છતાં શૌચધર્મ કદી થતો નથી. પવિત્રતા તો અંદરમાં શરીરમાં લાખ સ્નાન કરે, જૈનો ‘શેત્રુંજય’ સ્નાન કરવા જાય છે, ત્યાં ‘શેત્રુંજય’ નદી છે (તેમાં) સ્નાન કરે. પાણીમાં સ્નાન કરે શું થાય? આહાહા...! રાગને ધોવાની દશા તો આત્માના શુદ્ધ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને ચારિત્ર છે. એ મલિનતા ટાળે નહિ અને બહારની મલિનતા ટાળે તેથી કંઈ એને નિર્મળતા, શૌચ થતો નથી. એ પાંચમો ધર્મ કીધો.

અહીંયાં આપણે અહીં આવ્યું છે ને? ગાથા આવી છે ને? ૨૨૦ થી ગાથા છે.

ભુંજંતસ્સ વિ વિવિહે સચ્ચિતાચિત્તમિસ્સિએ દવ્વે।

સંખસ્સ સેદભાવો ણ વિ સક્કદિ કિણ્હગો કાદું।।૨૨૦।।

તહ ણાણિસ્સ વિ વિવિહે સચ્ચિતાચિત્તમિસ્સિએ દવ્વે।

ભુંજંતસ્સ વિ ણાણં ણ સક્કમણ્ણાણદં ણેદું।।૨૨૧।।

જહયા સ એવ સંખો સેદસહાવં તયં પજહિદૂણ।

ગચ્છેજ્જ કિણ્હભાવં તહયા સુક્કત્તણં પજહે।।૨૨૨।।

તહ ણાણી વિ હુ જહયા ણાણસહાવં તયં પજહિદૂણ।

અણ્ણાણેણ પરિણદો તહયા અણ્ણાણદં ગચ્છે।।૨૨૩।।

જયમ શંખ વિવિધ સચિત્ત, મિશ્ર, અચિત્ત દ્રવ્યો ભોગવે,

પણ શંખના શુક્લત્વને નહિ કૃષ્ણ કોઈ કરી શકે; ૨૨૦.

ત્યમ જ્ઞાની વિવિધ સચિત્ત, મિશ્ર, અચિત્ત દ્રવ્યો ભોગવે,

પણ જ્ઞાન જ્ઞાની તણું નહીં અજ્ઞાન કોઈ કરી શકે. ૨૨૧.

જ્યારે સ્વયં તે શંખ ચેતસ્વભાવ નિજનો છોડીને
પામે સ્વયં કૃષ્ણત્વ, ત્યારે છોડતો શુક્લત્વને; ૨૨૨.
ત્યમ જ્ઞાની પણ જ્યારે સ્વયં નિજ છોડી જ્ઞાનસ્વભાવને
અજ્ઞાનભાવે પરિણમે, અજ્ઞાનતા ત્યારે લહે. ૨૨૩.

ટીકા :- ‘જેમ શંખ પરદ્રવ્યને ભોગવે-ખાય તોપણ તેનું ચેતપણું પર વડે કૃષ્ણ કરી શકાતું નથી...’ કાળા જીવડા ખાય છતાં એનું સફેદપણું કંઈ એનાથી કાળુ થતું નથી. આહાહા...! ‘કારણ કે પર અર્થાત્ પરદ્રવ્ય કોઈ દ્રવ્યને પરભાવસ્વરૂપ કરવાનું નિમિત્ત (અર્થાત્ કારણ) બની શકતું નથી,...’ પરદ્રવ્ય બંધના કારણ છે જ નહિ. એ તો સ્વતંત્ર બહારની ચીજ છે. આહા...! બંધના કારણ તો એનો મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ ભાવ તે બંધનું કારણ છે. પરવસ્તુ બંધનું કારણ નથી. સગા, કુટુંબ, વ્હાલા, પૈસા, મકાન એ કોઈ મલિનતાનું કારણ નથી, એ કોઈ દુઃખનું કારણ નથી. આહાહા...!

એ ‘પરદ્રવ્ય કોઈ દ્રવ્યને પરભાવસ્વરૂપ...’ પરદ્રવ્ય કોઈ દ્રવ્યને પરભાવ-વિકાર સ્વરૂપ ‘કરવાનું નિમિત્ત (અર્થાત્ કારણ) બની શકતું નથી,...’ આહાહા...! એ તો આવે છે ને એમાં? આગળ (આવે છે). વસ્તુને આશ્રયે ભલે અધ્યવસાય છે પણ વસ્તુ બંધનું કારણ નથી. એને લક્ષે, એને આશ્રયે ભલે અધ્યવસાય કરે, રાગની એકતાબુદ્ધિ (કરે) પણ એ વસ્તુ બંધનું કારણ નથી. આહાહા...! અહીંયાં કહે છે ‘પરદ્રવ્ય કોઈ દ્રવ્યને પરભાવસ્વરૂપ...’ આહાહા...! શરીર, વાણી, મન, કર્મ, પરપદાર્થ કોઈપણ રીતે આત્માને પરભાવ કરી શકવાનું કારણ નથી. આહાહા...!

‘તેવી રીતે જ્ઞાની પરદ્રવ્યને ભોગવે...’ ભોગવે એટલે એ એને દેખાય. આહાહા...! બીજા લોકો દેખે ને કે, જુઓ! આ સ્ત્રીના સંગમાં આવે છે, લક્ષ્મીના સંગમાં આવે છે. એથી એ શબ્દ વાપર્યો છે. બાકી ‘પરદ્રવ્યને ભોગવે તોપણ તેનું જ્ઞાન પર વડે અજ્ઞાન કરી શકાતું નથી...’ એ પરને ભોગવે છતાં પર વડે કરીને મિથ્યા દોષ લાગે છે એમ નથી. આહાહા...! ‘કારણ કે પર અર્થાત્ પરદ્રવ્ય કોઈ દ્રવ્યને પરભાવસ્વરૂપ કરવાનું નિમિત્ત (અર્થાત્ કારણ) બની શકતું નથી.’ જેમ શંખ કાળી ચીજ ખાય છતાં તે ધોળાનું કાળું કરી શકતા નથી. એમ ધર્મીને પરદ્રવ્યનો ભોગવટો હોવા છતાં પરદ્રવ્ય તેને મલિનતાનું કારણ થતું નથી. આહાહા...! સમજાય છે?

પરદ્રવ્ય કોઈ દ્રવ્યને. આહાહા...! તીર્થંકરનો જીવ કે તીર્થંકરનું શરીર કે સમવસરણ એ પરદ્રવ્ય છે. એ પરદ્રવ્ય બંધનું કારણ નથી. તેમ એ ધર્મનું કારણ નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? પરદ્રવ્ય તો ભિન્ન છે, એ ચીજ કંઈ બંધનું કારણ કે ધર્મનું કારણ છે નહિ. આહાહા...! પરદ્રવ્યની ભક્તિ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ, એ ભક્તિ કંઈ આત્માનો ધર્મ થતો નથી. આહા...! ભક્તિ તો રાગ છે. એ પરદ્રવ્યથી ધર્મ થાય કે પરદ્રવ્યથી મલિનતા

થાય એ વાત છે નહિ. આહાહા..!

‘જ્ઞાનીને પરના અપરાધના નિમિત્તે બંધ થતો નથી.’ માટે ધર્મીને આહાહા..! જ્ઞાનમાં આનંદનો જ્યાં અંદર અનુભવ છે, આહાહા..! એને પરદ્રવ્યના સંયોગથી તેને બંધ થતો નથી. આહાહા..! અંતરમાં જ્યાં નિર્મળતા દ્રવ્ય સ્વભાવનો આશ્રય લઈને નિર્મળતા પ્રગટ થઈ છે તેને પરદ્રવ્ય કોઈ મલિન કરી શકે, કર્મનો ઉદય આવે અને એને મલિન કરી શકે એમ નથી, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? ચિદાનંદ ભગવાનઆત્મા પવિત્રતાનો પિંડ પ્રભુ, એની જ્યાં દષ્ટિ અને નિર્મળ જ્ઞાન થયું એને પરદ્રવ્યના સંયોગો ગમે તેટલા હો, એ એને કોઈ મલિન કરી શકે એમ છે નહિ. આહાહા..! ઝાઝા દ્રવ્ય ઘણા હોય તો એને મલિનતાનું વધારે કારણ થાય, થોડા હોય તો થોડું મલિનતાનું કારણ થાય, એમ નથી. આહાહા..! મલિનતાનું કારણ તો પોતે જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવને છોડી દે (એ છે).

‘વળી જ્યારે તે જ શંખ,...’ એ કાળા દ્રવ્યોને ખાતો છતો શંખ કાળા દ્રવ્યથી કાળું થતું નથી. હવે તે જ શંખ, ‘પરદ્રવ્યને ભોગવતો અથવા નહિ ભોગવતો...’ આહાહા..! એ કાળા કીડા ખાતો હોય કે ન ખાતો હોય પણ પોતે શંખ જ્યારે શ્વેતપણું છોડીને કાળું થાય ત્યારે પરને કારણે નથી થયું. આહાહા..! છે? ‘સ્વયમેવ કૃષ્ણભાવે પરિણમે ત્યારે તેનો શ્વેતભાવ સ્વયંકૃત કૃષ્ણભાવ થાય (અર્થાત્ પોતાથી જ કરવામાં આવેલા કૃષ્ણભાવરૂપ થાય),...’ એ તો પોતાથી કરાયેલો છે, એ પરદ્રવ્યથી કરાયેલો નથી. આહાહા..!

‘તેવી રીતે જ્યારે તે જ જ્ઞાની,...’ જેને પરના ભોગવટા કાળે પણ જ્ઞાનીને મલિનતાનું કારણ નથી. આહાહા..! ‘તે જ જ્ઞાની, પરદ્રવ્યને ભોગવતો અથવા નહિ ભોગવતો થકો, જ્ઞાનને છોડીને સ્વયમેવ અજ્ઞાનરૂપે પરિણમે...’ આહાહા..! જ્ઞાનસ્વભાવી આત્મા છું એવું જે પરિણમન છે તેને છોડી અને રાગરૂપે છું, એવા અજ્ઞાનપણે પરિણમે ત્યારે પોતાને કારણે તે મેલ-મિથ્યાત્વ ઉભો થાય છે. આહા..! કુદેવ, કુગુરુ ને કુશાસ્ત્રથી મિથ્યાત્વ થતું નથી એમ કહે છે. તેમ સુગુરુ, સુશાસ્ત્રને માનવાથી સમકિત થતું નથી. આહાહા..! એ સમ્યગ્દર્શન થયું, ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ અતીન્દ્રિય આનંદથી ઠસોઠસ ભર્યો પ્રભુ, એનું જ્યાં ભાન થયું એને અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવ્યો, એને પરદ્રવ્યના ભોગવટામાં મલિનતા થાય એ ત્રણકાળમાં છે નહિ. આહાહા..! એ પોતે જ જ્યારે આત્માના જ્ઞાનસ્વરૂપને છોડી પર્યાયબુદ્ધિમાં એટલે રાગની બુદ્ધિમાં આવે, રાગ તે મારું કર્તવ્ય છે અને રાગ તે મને ધર્મનું કારણ છે, એવી મિથ્યાશ્રદ્ધામાં આવે ત્યારે તેને મલિનતા થાય છે. પરદ્રવ્યને લઈને મલિનતા જરીયે થતી નથી. તેમ નિર્મળતા પરદ્રવ્યને લઈને જરીયે થતી નથી. આહાહા..!

કહ્યું હતું ને? ઓલા ‘લાલને’ પૂછ્યું હતું ને? તીર્થંકર ચક્રવર્તી ‘શાંતિનાથ, કુંથુનાથ’ છન્નુ હજાર સ્ત્રીઓ અને તીર્થંકર ત્રણ જ્ઞાનના ધણી, સમકિતી, ક્ષાયિક સમકિતી. અમારો ‘જ્યોર્જ’ અને ‘એડવર્ડ’ને તો એક રાણી. અરે..! ઇ એકની સાથે સંબંધ નથી. એક હોય

કે ઝાઝી હોય પણ અંદરમાં સ્વભાવની દૃષ્ટિ થઈ છે અને પરથી ભિન્ન પડી ગયું છે એને સંયોગો ગમે તેટલા હોય એ એને નુકસાન કરતા નથી. આહાહા...! તેમ સંયોગો છૂટી ગયા અને તેથી તેને ધર્મ પ્રગટ્યો, એમ નથી. સ્ત્રી, કુટુંબ છોડી દીધા, બાળ બ્રહ્મચારી શરીરરૂપે થયો તેથી કરીને એને ધર્મ થઈ જાય, એમ નથી. આહાહા...! એ તો બાહ્ય સંયોગનો અભાવ થયો પણ મિથ્યાત્વનો અભાવ એનાથી થયો નથી. મિથ્યાત્વનો અભાવ તો સ્વભાવનો આશ્રય લેતા, પરનો આશ્રય છોડી અને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરે તેને નિર્મળતા પ્રગટ થાય છે. આહાહા...! સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે નિર્મળતા પ્રગટ થાય છે અને સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય છોડી અજ્ઞાનરૂપે પરિણમે- રાગનો આશ્રય કરે, આહા...! ત્યારે તેને મિથ્યાત્વનું પરિણામ થઈને મલિન થાય છે. આહાહા...!

‘જ્ઞાની, પરદ્રવ્યને ભોગવતો અથવા નહિ ભોગવતો...’ ઠીક! પરદ્રવ્ય ન પણ હોય. સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર છોડી દીધા હોય, લક્ષ્મી, ધંધા હોય નહિ છતાં એ ધંધા આદિ છોડી દીધા હોય, સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવાર છોડી દીધા હોય, આહાહા...! અથવા ન છોડ્યું હોય, હો, અહીં તો વધારે એ કે, નહિ ભોગવતો થકો. સંયોગોમાં નથી આવતો. એ ‘જ્ઞાનને છોડી સ્વયમેવ અજ્ઞાનરૂપે પરિણમે...’ આહાહા...! ભલે સંયોગોને ન ભોગવે પણ જ્ઞાનરૂપી ભગવાનઆત્મા, તેને અજ્ઞાનપણે પરિણમાવે (અર્થાત્) રાગ તે હું છું, પરદ્રવ્ય તે મારા છે, પરદ્રવ્યથી મને લાભ-નુકસાન થાય છે, એવી જે દૃષ્ટિ છે એ અજ્ઞાનપણે પરિણમે છે, એને પરદ્રવ્ય કોઈ ફેરફાર કરી શકતું નથી. પરદ્રવ્ય તેને અજ્ઞાન કરાવી શકતું નથી. આહાહા...! રમતું એની દૃષ્ટિ સ્વની અને કાં રાગની દૃષ્ટિ, એ ઉપર આખી રમતું છે.

રાગની રુચિમાં પડ્યો એને સંયોગી ચીજ બધી છૂટી ગઈ હોય તોપણ તે અજ્ઞાનપણે પરિણમે છે અને સંયોગમાં છન્નુ હજાર સ્ત્રી અને કરોડો અપ્સરામાં પડ્યો હોય.. આહાહા...! છતાં જેને રાગથી ભિન્ન પડીને સમ્યગ્દર્શન થયું છે તેને એ સ્ત્રી આદિ મલિનતા કરાવી શકતી નથી. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? લોકોની દૃષ્ટિ સંયોગ છૂટે એટલે ત્યાગી અને સંયોગ વધારે એટલે અત્યાગી, એમ દૃષ્ટિ (છે). એ વાતની અહીં ના પાડે છે. સ્ત્રી, કુટુંબ છોડી, દુકાન છોડીને ધંધા છોડીને બેઠો હોય એટલે જાણે ત્યાગી થઈ ગયો. એ તો સંયોગી ચીજ ન્યાં ઘટી છે પણ અંદર મિથ્યાત્વ ક્યાં ઘટાડ્યું છે? આહાહા...! રાગ તે હું અને રાગથી મને ધર્મ થાય, પુણ્ય સ્વભાવથી ધર્મ થાય (એ તો મિથ્યાત્વ છે).

‘અધર્મ’ શબ્દ આવ્યો છે, ડોં! ભાઈ! ઓલું જૂનું ‘સમયસાર’ છે ને? એમાં પહેલા વ્યવહારના બોલ લખ્યા હતા ને? ‘આત્મધર્મ’માં અપાઈ ગયા છે. પછી એના આધારેય આપ્યા છે. ‘હરિભાઈ’, આધારેય આપ્યા છે ખરા એ વખતે. ઓલામાં ‘અધર્મ’ શબ્દ પડ્યો છે. આધાર હશે ખરો કાંઈક. ઓલા કહે, પુણ્યને અધર્મ ક્યાં કહ્યું છે? અરે...! પ્રભુ! સાંભળને. આત્માનો વીતરાગી જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ સ્વભાવ, એનાથી વિરુદ્ધ પુણ્યભાવ તે અધર્મ છે. આહાહા...! એ અધર્મ કંઈ પરદ્રવ્યને લઈને થયો નથી. પોતાની ઊંઘી માન્યતા, પુણ્ય તે

મારું અને મને ધર્મનું કારણ, એવી માન્યતાને લઈને એની મિથ્યા દષ્ટિ, અધર્મ દષ્ટિ થાય છે. આહા...! પુણ્ય પરિણામ થયા માટે આને અધર્મ દષ્ટિ થાય, એમ નથી. એ પુણ્ય પરિણામ મારા છે એવી દષ્ટિ કરે તો અધર્મ દષ્ટિ થાય. આહાહા...! અને એ પુણ્ય પરિણામથી ભિન્ન પડીને સ્વરૂપની દષ્ટિ કરે તો પુણ્ય પરિણામ ને પાપ હોવા છતાં તેની નિર્મળતાને કોઈ મલિન કરી શકતું નથી. આહાહા...! બહુ વાત ફેર છે.

‘જ્ઞાનને છોડીને...’ શુદ્ધ ચૈતન્ય જ્ઞાયકભાવ પરમાત્મા એ હું, એમ છોડી દઈને ‘અજ્ઞાનરૂપે પરિણમે...’ (અર્થાત્) રાગ છે એ મારો (છે), તે રૂપે પરિણમે, એ તો એના પોતાને કારણે છે, પરને કારણે નહિ કે કુદેવ, કુગુરુ, કુશાસ્ત્ર મળ્યા માટે અમને આ થયું એમ કહેતા ને એક જણો? શું કરીએ, અમને એ મળ્યા એ અમે માન્યું. પણ માન્યું તે એને લઈને માન્યું છે કે તારે લઈને માન્યું છે? શેઠ બોલે છે ઘણી વાર. ‘ભગવાન’ શેઠ, ‘શોભાલાલ’. અમને એવા મળ્યા, એ પ્રમાણે અમે માન્યું. એને લઈને માન્યું નથી. તમને એ ગોઠ્યું તેને માન્યું છે. આહાહા...! સમજાય છે? એમ સમ્યગ્દર્શન પણ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર મળ્યા માટે સમ્યગ્દર્શન મળ્યું, એમ નથી. આહાહા...! એ તો પરદ્રવ્ય છે. આહાહા...!

‘પરદ્રવ્યને ભોગવતો અથવા નહિ ભોગવતો...’ એટલે પરદ્રવ્યનો સંયોગ હોય કે સંયોગ ન હોય, ભલે સંયોગ ન હોય, કહે છે પણ આત્માને ‘સ્વયમેવ અજ્ઞાનરૂપે પરિણમે...’ રાગની રુચિમાં આવી ગયો. આહાહા...! ભલે તે ત્યાગી બહારમાં કોઈ કપડાનો પણ ટુકડો ન (રાખતો) હોય પણ જેને રાગ તે મારો એવી દષ્ટિ થઈ એ અજ્ઞાનરૂપે પરિણમે છે. આહાહા...! અને કરોડો અપ્સરાની મધ્યમાં ઇન્દ્ર રહ્યો છતાં તે સમ્યગ્દર્શનપણે પરિણમે છે. પર એને મિથ્યાત્વપણે પરિણમાવે એવી તાકાત છે નહિ. કરોડો અપ્સરામાં રહ્યો છતાં પોતે સમ્યગ્દર્શનપણે પરિણમે છે. આહાહા...! અને સંયોગનો બિલકુલ ત્યાગ (કર્યો હોય), વસ્ત્રનો ટુકડોય ન હોય, નગ્ન હોય, આહાહા...! છતાં અંતરમાં મિથ્યાત્વ ભાવ-રાગ તે મારો અને એનાથી મને ધર્મ થાય છે, એ મિથ્યાત્વ ભાવ મલિનતાનું ભાવકારણ છે. સંયોગી ચીજનો અભાવભાવ એ કોઈ કારણ છે નહિ. ઓહોહો...! આવી વાતું છે. આ તો જરી સંયોગ છોડે એટલે જાણે આહાહા...! ભારે ત્યાગી થયો.

એ અહીં કહે છે. સંયોગ હો કે સંયોગ ન હો. સંયોગ ન હો એટલે ભોગવતો હો કે ભોગવતો ન હોય, એમ. આહાહા...! પણ સ્વયમેવ જ્ઞાનસ્વરૂપને છોડી ચિદ્રઘન આનંદઘન ભગવાનઆત્મા, તેની દષ્ટિ અને રુચિ છોડી અને રાગની રુચિમાં આવે તો મિથ્યાત્વપણે પરિણમે છે. એ બહારની ચીજનો અભાવ થયો માટે સમકિતપણે, ધર્મપણે પરિણમે છે, એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? આહા...!

‘ત્યારે તેનું જ્ઞાન સ્વયંકૃત અજ્ઞાન થાય.’ આહાહા...! ખરેખર તો જ્ઞાનાવરણીયનો ઉદય પણ જીવને અજ્ઞાન કરાવતું નથી. આહાહા...! એ તો પોતે જ્યારે જ્ઞાન ને સ્વભાવની દષ્ટિ

છોડી, રાગને પોતાનું માને એવું અજ્ઞાન કરે ત્યારે તેને દર્શનમોહ અને જ્ઞાનાવરણીયનું નિમિત્ત કહેવામાં આવે. નિમિત્તનો અર્થ ઇ કરે નહિ કાંઈ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પરદ્રવ્ય છે. એ પરદ્રવ્ય આત્માને જ્ઞાનની હિણી દશા કરે, ત્રણકાળમાં નહિ. તેમ જ્ઞાનાવરણીયનો ઉઘાડ થયો માટે અહીં જ્ઞાનની વિકાસ દશા થાય, બિલકુલ નહિ. આહાહા...! પોતાની જ્ઞાનસ્વભાવની દૃષ્ટિ થતાં નિર્મળ જ્ઞાનનો વિકાસ પોતે કરે ત્યારે કર્મનો ઉઘાડ તેને નિમિત્ત કહેવામાં આવે. પણ એને લઈને અહીં આત્મામાં વિકાસ થાય છે, એમ નથી.

ઇ મોટો પ્રશ્ન ચાલ્યો હતો, નહિ? ‘વર્ણીજી’ સાથે. ઇ કહે, જ્ઞાનાવરણીય કર્મને લઈને આત્મામાં જ્ઞાનની હિનાધિક દશા થાય છે. જ્ઞાનાવરણીય ઘટે તો અધિક દશા થાય. કીધું, એમ છે નહિ. મોટી ચર્ચા ચાલી હતી. મૂળ આખા ત્રણે જૈન સંપ્રદાયમાં કર્મથી થાય, પરદ્રવ્યથી થાય, એમ માને. એટલે આ વાત ન ગોઠી. કીધું, બિલકુલ કર્મને લઈને આત્મામાં જ્ઞાનાવરણીયને લઈને જ્ઞાન હણાય, બિલકુલ નહિ. પોતે જ જ્ઞાનની દશાને હણે છે એથી જ્ઞાન ઘટી જાય છે અને જ્ઞાનનો પોતે જ વિકાસ કરે છે ત્યારે વધી જાય છે. આહા...! સમજાણું કાંઈ? મોટા મોટા પંડિતો ગોથા ખાય છે અને સાંભળનારને કંઈ ખબર ન હોય (એટલે) જય નારાયણ, સાચી વાત કીધી. અમારે જુઓને કર્મનો ઉદય છે તો જ્ઞાનનો એટલો ઉઘાડ નથી. એમ છે જ નહિ. એ તારી પોતાની જ પરિણતિ જ્ઞાનની હિણીપણે તું પરિણમાવે છો તેથી જ્ઞાનનો વિકાસ થતો નથી.

એ તો આવી ગયું ને? ભાઈ! ‘પંચાસ્તિકાય’ નહિ? ‘વિષયપ્રતિબદ્ધ’. આહાહા...! ‘પંચાસ્તિકાય’(માં) ‘વિષયપ્રતિબદ્ધ’ (આવે છે). જ્ઞાન ભગવાન એ અલ્પ વિષયમાં રોકાઈ ગયું એ જ એને પ્રતિબદ્ધ છે. આહાહા...! કર્મને કારણે નહિ. આહાહા...! આવી વાત. જે જ્ઞાન ભગવાનઆત્મા, એની દશા અલ્પ, અલ્પ શક્તિના વિષયમાં રોકાઈ ગઈ એ જ પ્રતિબદ્ધ અને વિશેષ શક્તિના વિકાસને રૂંધનાર છે. શું કહ્યું ઇ? અને ત્યાંયે કહ્યું ને? સોળમી ગાથા, ‘પ્રવચનસાર’. ‘સ્વયંભૂ’. દ્રવ્ય ઘાતિકર્મ અને ભાવ ઘાતિકર્મ. બે લીધા. દ્રવ્ય જડ છે એ આત્માને નુકસાન કરતું નથી પણ ભાવઘાતિ પોતે પર્યાયને ઘાત કરે છે. આહાહા...! હવે આ કેમ બેસે? એકેન્દ્રિય જીવને જ્ઞાનાવરણીયનું જોર છે માટે હીણી દશા છે, એમ નથી. આહાહા...! એના ભાવ ઘાત કરવાની પર્યાય પોતાની છે. દ્રવ્યઘાત તો ત્યારે નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. આવી વાતું, ભાઈ!

એ (સંવત) ૧૯૮૪માં ‘વીરજીભાઈ’ સાથે પ્રશ્ન થયેલો. ‘રાણપુર’ ૧૯૮૪માં. એમ કે, આ નિગોદના જીવને કર્મના ઘણા પ્રકાર છે એને લઈને અહીં હીણી દશા છે? એને લઈને કાંઈ નથી. આત્મામાં એટલા પ્રકારના ઘાતની અવસ્થાનું સ્વરૂપ છે તેથી તેનો ઘાત થઈ રહ્યો છે. જેટલા પ્રકારના કર્મ નિમિત્ત છે તેટલા જ પ્રકારનો ઘાત અહીંયાં પોતાથી થઈ રહ્યો છે. અરે...રે...! ‘વીરજીભાઈ’ વકીલ હતા ને? એમ કે, કર્મ તો પરદ્રવ્ય છે અને આત્માને

જેટલી પર્યાયમાં હીણી (દશા) આદિ થાય છે એ કર્મને લઈને છે? એ તો પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્યને લઈને આત્મામાં નુકસાન થાય કે લાભ થાય, ઇ તો ના પાડી. તો કર્મ એ પરદ્રવ્ય છે કે નહિ? હૈં? આહાહા...! એ પરદ્રવ્ય આત્માને જ્ઞાનની હીણી દશા કરે અને એ પરદ્રવ્ય ઘટી જાય તો અહીં ક્ષયોપશમ વધી જાય, એમ નથી. ભારે વાત, બાપા! આહા...! મોટા નામ ધરાવનારા ગોથા ખાય છે એમાં તો. આહા...!

મોટી ચર્ચા ચાલી કે, વિકારી પરિણામ કેમ થાય છે? કીધું, પોતાના ષટ્કારકથી થાય છે. ‘પંચાસ્તિકાય’ ૬૨ ગાથા. ઇ દ્રવ્ય-ગુણને કારણે નહિ અને ષટ્કારક જે કર્મના, એને કારણે નહિ. આહા...! પરદ્રવ્યને કારણે આત્મામાં વિકાર થાય એ ત્રણકાળમાં નહિ. આહાહા...! એમ દર્શનમોહને લઈને આત્મામાં મિથ્યાત્વ થાય (એમ નથી). એ તો પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્યને લઈને મિથ્યાત્વ થાય એમ કોઈ દિ’ બને નહિ. પોતે જ આત્મા પોતાના સ્વભાવને છોડીને રાગની રુચિ કરે તો મિથ્યાત્વ થાય. આહા...! આવી વાત છે. સાધારણ વાત નથી. મોટા પંડિતો આમાં ગોથા ખાય છે. હૈં? આહાહા...! ‘વર્ણીજી’ જેવા બિચારા આમ વૈષ્ણવ હતા ને.. પણ આ વસ્તુ નહોતી. આહા...! અને તે પાછા પ્રશ્ન થયા, તે પાછા ‘કલકત્તા’ ગયા ત્યાં લખ્યું. ‘ગજરાજી’ના ઘરે આહાર કર્યો. ત્યાં ‘શાહૂજી’ આવ્યા (અને કહ્યું) આ ‘ઇસરી’થી કાગળ આવ્યો છે કે, વિકાર આત્માથી થાય તો એ સ્વભાવ થઈ ગયો. કહ્યું, ત્યાં જવાબ આપી દીધો છે, ઉઠો! શેઠ આવે કે (ગમે તે આવે). ‘કલકત્તા’માં ‘ગજરાજી’ નહિ? એના મકાનમાં આહાર કરવા ગયા હતા? આહાર કરીને બેઠા ત્યાં ‘શાહૂજી’ આવ્યા. ‘ઇસરી’થી કાગળ આવ્યો છે કે, વિકાર જો કર્મથી ન થાય તો સ્વભાવ થઈ ગયો (માટે) પરથી થાય. બિલકુલ જૂઠી વાત છે, કીધું. એ પર્યાયમાં પોતાનો એ જાતનો પર્યાયનો સ્વભાવ છે કે, રાગપણે થવું ને રાગનો કર્તા, રાગનું સાધન, રાગનું કાર્ય એ પોતાથી થાય છે. રાગનું સાધન-કરણ પણ પોતાથી છે. રાગનું કરણ કર્મ છે (એમ નથી). જૈનમાં આ લાકડું બહુ ગરી ગયેલું છે. એ પણ વાણિયાને નિર્ણય કરવાની નવરાશ નથી. માથે બેઠો (જે કહે ઇ) જય નારાયણ! ‘કાંતિભાઈ’!

મુમુક્ષુ :- ઉપદેશદાતા ક્યાં હતા?

ઉત્તર :- પણ એને નિર્ણય કરવાનો (વખત નથી). કર્મને લઈને (થાય, એમાં) હા પાડી દેવે. પરદ્રવ્યને લઈને તું રખડે છે. પણ ઓલો કહે, પણ પરદ્રવ્ય આને અડે નહિ તો રખડે શી રીતે? પરદ્રવ્યને સ્વદ્રવ્ય અડતું નથી. એ તો પોતાની ભૂલને લઈને રખડે છે, કર્મને લઈને નહિ. આહાહા...! સમજાણું આમાં? સામાન્ય વાત છે પણ મૂળ વાત છે આ. આહા...!

એ શ્લોક આવે છે ને એક? ‘સંગ એવ’ નહિ? (શ્રોતા : ‘પરસંગ એવ’). હા, એ લોકો એનો અર્થ એ કરે છે, જુઓ! પરના સંગથી વિકાર થાય. પણ પરનો સંગ પોતે કર્યો તેથી

વિકાર થાય છે, પરને લઈને નહિ. એ શ્લોક છે. ભાઈ ‘બંસીધરજી’ હતા ને? ત્યાં તો વિરુદ્ધમાં હતા પણ અહીં કહે, વાત તો સાચી લાગે છે. વળી પાછા અહીંથી ન્યાં જાય એટલે ફેરફાર પાછો. સાંઈઠ-સાંઈઠ વર્ષથી ઘૂંટ્યું હોય, કર્મથી વિકાર થાય, કર્મથી વિકાર થાય. જ્ઞાનાવરણીયને લઈને જ્ઞાનની હીણી દશા (થાય). પરદ્રવ્યને લઈને આત્મામાં હીણી દશા થાય. અહીં તો એ કીધું, શંખ પરદ્રવ્યનું કાળું ગમે એટલું ખાય છતાં એ કાળો ન થાય. આહાહા..! એમ કર્મના ઉદયની તીવ્રતા ગમે તેટલી હો પણ એને લઈને જીવમાં મલિનતા થાય, એમ નથી. પરદ્રવ્યમાં એ આવ્યું કે નહિ? આહાહા..! સાધારણ વાત નથી, મૂળ વાત છે આ.

એની પર્યાય તે સમયે ષટ્કારકરૂપે પરિણમતી વિકારી થાય છે. એને પરનું નિમિત્ત હો, પણ એ કંઈ એના કારકો થાય છે, એટલે કે એના કારણ થાય છે, એનું સાધન થાય છે, એમ નથી. પરનિરપેક્ષ. વિકાર પણ પરથી નિરપેક્ષ થાય છે. એ તો ૬૨મી ગાથામાં તે દિ’ ઘણું કહ્યું. (સંવત) ૧૯૧૩ની સાલ, ૨૨ વર્ષ થઈ ગયા. પણ લોકોને એટલું બધું નિર્ણય કરવાનું ટાણું ન હોય કે, ના, મોટાપુરુષો કહે છે એ કંઈ ખોટી વાત હોય? આહાહા..!

અહીં તો કહે છે કે, શંખ ગમે તેટલા કાળા જીવડા, કાદવ ખાય છતાં એ શંક કાળો ન થાય. એમ આત્માની પાસે ગમે એવા કર્મ જોરવાળા હોય પણ આત્માને મલિનતા એને લઈને ન થાય. આહાહા..! પર છે કે નહિ એ? એ પરદ્રવ્ય છે કે નહિ? આહાહા..!

‘જ્ઞાનને છોડીને સ્વયમેવ અજ્ઞાનરૂપે પરિણમે...’ પરિણમે એટલે થાય ‘ત્યારે તેનું જ્ઞાન સ્વયંકૃત અજ્ઞાન થાય.’ પોતાથી કરેલું અજ્ઞાન થાય, પરને લઈને નહિ. આહા..! દર્શનમોહને લઈને કે જ્ઞાનાવરણીયને લઈને જ્ઞાનની હીણી દશા અજ્ઞાનરૂપે થાય, એમ નહિ. આહાહા..! સાધારણ વાત નથી, ભાઈ! આ તો મૂળ તત્ત્વની વાતો છે. આહા..! મોટા ‘બંસીધર’ જેવા, ‘વર્ણીજી’ જેવા ગોથા ખાતા હતા. એને તો એવું લાગ્યું કે, હેં! કર્મ વિના વિકાર પોતાથી થાય? તો તો સ્વભાવ થઈ ગયો. પણ પર્યાયનો સ્વભાવ છે ઇ. વિકારપણે થવું એ પર્યાયનો સ્વભાવ છે. દુનિયા માને, ન માને એથી કંઈ સત્ય નહિ ફરે. આહાહા..! મોટા પંડિતો ને મોટા વિદ્વાનો આટલા વર્ષથી હોય માટે એનું કંઈ ખોટું છે? અરે..! ખોટું છે, લ્યો.

અહીં એ કહે છે કે, શંખ ગમે તેટલા કાળા જીવડા ખાય (તોપણ) કાળો ન થાય. એમ જ્ઞાનીને ગમે તેટલા સંયોગોનો ઉદય ને સંયોગો હોય તો એનાથી આત્મામાં જ્ઞાન હીણું થાય કે દષ્ટિ મલિન થાય, એમ નથી. આહાહા..! ‘માટે જ્ઞાનીને જો બંધ થાય...’ છે? ‘તો પોતાના જ અપરાધના નિમિત્તે...’ છે? આહાહા..! કર્મના અપરાધને લઈને કે પર, એવા બાયડી છોકરા મળ્યા, એવા સમજ્યા ને કે એને લઈને મને અહીંયાં ભાવક્રોધ, વિકાર થાય છે. બિલકુલ જૂઠી વાત છે.

‘ગોપાલદાસ બરૈયા’ થઈ ગયા ને? ‘જૈનસિદ્ધાંત પ્રવેશિકા’ (બનાવી). એ વાતું બિચારા

એની યોગ્યતા પ્રમાણે કરતા પણ એની વહુ એવી હતી, એવી કજીયાળી કે, ઓલા ચર્યામાંથી ઉઠે નહિ તો એકવાર હાંડલું.. આ કેવું? એંઠવાડ.. એંઠવાડનું હાંડલું એના ઉપર નાખ્યું. એ એનો પ્રકૃતિનો સ્વભાવ છે. કહો. બહુ ચર્યામાં રોકાણા, ઉઠતા નથી. આ ‘જૈનસિદ્ધાંત પ્રવેશિકા’ બનાવી છે ને? પુસ્તક બહુ ચાલે છે. એથી કરીને આવી સ્ત્રી મળી માટે અહીં વિકાર થાય, બિલકુલ જૂઠી વાત છે. આહાહા..! પોતે ક્ષમા કરે અને આનંદમાં રહે તો એને કોધ ન થાય અને કોધ કરે તો એ પોતાથી કરે છે, પરને લઈને નહિ. આહાહા..! પોતાના જ અપરાધના કારણે ‘બંધ થાય છે.’ આહાહા..!

ભાવાર્થ :- ‘જેમ શંખ કે જે શ્વેત છે તે પરના ભક્ષણથી કાળો થતો નથી..’ આહાહા..! પણ આ મનુષ્યનો દેહ લ્યો ને. શરીર રૂપાળું હોય અને કાળી ચીજ ખાય તેથી કાળો થઈ જાય? એ પરને લઈને ન થાય. આ તો શંખનો દાખલો આપ્યો. સમજાણું કાંઈ? અને કાળા વર્ણવાળા હોય ને ધોળું સફેદ દૂધ દરરોજ પીવે કે રસગુલ્લા ખાય, એથી ધોળો થઈ જાય? આહાહા..! પરદ્રવ્યને લઈને કંઈ છે જ નહિ, એમ કહે છે. એ પોતે પોતાના અપરાધના કારણે દોષ કરે અને અપરાધને ટાળવાને માટે પવિત્ર કરે એ પોતાને કારણે છે, પરનું કોઈ કારણ છે નહિ. આહાહા..!

‘જેમ શંખ કે જે શ્વેત છે તે પરના ભક્ષણથી કાળો થતો નથી પરંતુ પોતે જ કાલિમારૂપે પરિણમે..’ ધોળાપણાનું પરિણમન છોડી કાળારૂપે થાય, શંખ.. શંખ, ત્યારે કાળો થાય છે. એ તો પોતાના પરિણમનને કારણે કાળો થાય છે, પરને લઈને નહિ. આહા..! દાખલો જુઓને કેવો આપ્યો છે! કાળા કીડા ખાય, સમુદ્રમાં કાળા કીડા હોય એ શંખ ખાય, છતાં એ કાળો ન થાય. આહા..!

‘તેવી રીતે જ્ઞાની પરના ઉપભોગથી અજ્ઞાની થતો નથી..’ આહાહા..! પરના ઘણા સંયોગોમાં રહ્યો માટે તેને અજ્ઞાન થાય છે, એમ નથી. આહાહા..! ગજબ વાતું છે. છ ખંડનું રાજ, એકાવતારી ઇન્દ્રને કરોડો અપ્સરાઓ, અત્યારે જે ઇન્દ્ર છે, ‘શકેન્દ્ર’ એકભવતારી, મનુષ્ય થઈને મોક્ષ જનાર છે અને કરોડોમાં એની એક રાણી એવી છે કે એ પણ એક ભવમાં એની સાથે મોક્ષ જનારી છે. સાથે એટલે બીજો એક જ ભવ છે. કરોડો અપ્સરાઓ છે છતાં તેને એને લઈને નુકસાન છે એમ છે નહિ. આહાહા..! એનો ભોગવવાનો ભાવ અને ભોગવે છે એથી તેને મિથ્યાત્વ, મલિનતા થાય છે, એમ નથી. આહાહા..! અને જે કંઈ મલિનતાના પરિણામ થાય છે એ પોતાને કારણે થાય છે, એને કારણે નહિ. સ્ત્રીની કારણે વિષયની વાસના થઈ, એમ નહિ. એ વાસના પોતાને કારણે છે. જ્ઞાની તો તેને પણ જાણે. વાસના થઈ તેને પણ જાણે, એને એકત્વબુદ્ધિ કરીને વાસના પોતાની છે એમ માને નહિ. આહાહા..! તો જ્યાં વાસનાને પણ પોતાની ન માને તો પરદ્રવ્યને તો પોતાનું ક્યાં માને? કે આ સ્ત્રી મારી ને દીકરા મારા ને આ ધંધો મારો ને.. એ ‘હસમુખ’! પણ

અમારા ‘પાલેજ’વાળા છે ને ઈ તો? આહાહા..! કહો, સમજાણું કાંઈ? આહા..! બહુ સિદ્ધાંત ઓહોહો..!

‘જ્ઞાની પરના ઉપભોગથી અજ્ઞાની થતો નથી...’ આહાહા..! મોટો કરોડો, અબજોનો ધંધો (હોય) માટે તેને અજ્ઞાન થાય એમ નથી. છ ખંડના રાજ કીધા, કરોડો અપ્સરાઓ કીધી, ‘શકેન્દ્ર’ને એને લઈને રાગ નથી, મેલ નથી. પોતાને લઈને નબળાઈથી રાગ થાય છે, તે રાગનો પણ તે તો જ્ઞાતા છે. આહાહા..! અને બધા સંયોગો છોક્યા હોય, આહાહા..! શરીરથી બાળ બ્રહ્મચારી હોય છતાં અંદરમાં રાગમાં એકત્વબુદ્ધિ છે તો એ બધું મિથ્યાત્વ છે. આહાહા..! અને ઓલો આટલું ભોગવે છે છતાં તે સમકિતી છે. ભોગવે છે એટલે સંયોગમાં હોય છે, એમ. ભોગવે શું? એને ક્યાં ભોગ છે? રાગને પણ ભોગવતો નથી તો એને તો ક્યાં (ભોગવે)? આહાહા..!

એક અપેક્ષાએ રાગને ભોગવતો નથી અને એક અપેક્ષાએ, નયની અપેક્ષાએ, જ્ઞાનની અપેક્ષાએ રાગને ભોગવે પણ છે, પર્યાયમાં. દ્રવ્યદષ્ટિએ નહિ. આહાહા..! પણ એ પોતાને કારણે રાગને પ્રાપ્ત કરે છે. એ રાગ કોઈ સ્ત્રીને કારણે કે બહારને કારણે થયો છે, એમ નથી. અરે..રે..! એની દષ્ટિ ઉઠાવ, કહે છે. પરથી દષ્ટિ ઉઠાવ અને સ્વમાં દષ્ટિ લે. આહાહા..! તો તારી દષ્ટિ પણ સમ્યક્ થશે અને અપરાધ થશે તેનો તું જ્ઞાતા રહીશ. એ અપરાધ પરથી થયો છે એમ નહિ માન, મારા પુરુષાર્થની કમજોરીથી થયો છે. એનો પણ જ્ઞાની તો જ્ઞાતા રહેશે અને જ્ઞાનપણે જાણશે કે મારું પરિણામન-કર્તાપણું છે, ભોક્તા હું છું. પર્યાયદષ્ટિથી (એમ) જોવે. આહાહા..! એનો કર્તા-ભોક્તા પર છે અને પરને લઈને આ કર્તા-ભોક્તાનો વિકાર થયો છે, એમ નથી. અરે.. અરે..! શું આમાં ફેર હશે આટલો બધો?

સ્વદ્રવ્ય અને પરદ્રવ્યની અંદરની વહેંચણી છે. કે પરદ્રવ્ય ગમે તેટલા હો પણ તું તેને અડતોય નથી અને તે તને નુકસાનનું કારણ છે નહિ. અને પરદ્રવ્ય ઘટી ગયા અને એકલું શરીર નગ્ન રહી ગયું એથી તને અધર્મનો ત્યાગ થયો, એમેય નથી. આહાહા..! એ રાગના ભાવને પોતાનો માને અને રાગથી ધર્મ માને છે, નગ્ન છે એ પણ મિથ્યાદષ્ટિ છે. એક કપડાનો ટુકડો નથી છતાં મિથ્યાદષ્ટિ છે અને આને છન્નુ કરોડ પાયદળ અને કરોડો અપ્સરાઓ (છે), છતાં એ સમકિતી છે. આહાહા..! એની દષ્ટિ ક્યાં છે એ ઉપર વાત છે. દષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર છે તો પવિત્રતા જ થાય છે અને જેટલું પર્યાયમાં લક્ષ રહે છે, જ્ઞાનીને પણ, એને રાગ થાય છે. પણ પરને લઈને રાગ થાય છે, એમ નહિ. અરે..! આમાં આટલો બધો ફેર (છે).

‘જ્ઞાની પરના ઉપભોગથી અજ્ઞાની થતો નથી પરંતુ જ્યારે પોતે જ અજ્ઞાનરૂપે પરિણમે ત્યારે અજ્ઞાની થાય છે અને ત્યારે બંધ કરે છે.’

શ્લોક-૧૫૧

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

જ્ઞાનિન્ કર્મ ન જાતુ કર્તુમુચિતં કિઞ્ચિત્તથાપ્યુચ્યતે ।
 મુંક્ષે હન્ત ન જાતુ મે યદિ પરં દુર્મુક્ત એવાસિ મોઃ ।
 બન્ધઃ સ્યાદુપભોગતો યદિ ન તત્કિં કામચારોઽસ્તિ તે
 જ્ઞાનં સન્વસ બન્ધમેષ્યપરથા સ્વસ્યાપરાધાદ્ધ્રુવમ્ ॥૧૫૧॥

હવે આનું કળશરૂપ કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- [જ્ઞાનિન્] હે જ્ઞાની, [જાતુ કિઞ્ચિત્ કર્મ કર્તુમ્ ઉચિતં ન] તારે કદી કંઈ પણ કર્મ કરવું યોગ્ય નથી [તથાપિ] તોપણ [યદિ ઉચ્યતે] ‘જો તું એમ કહે છે કે [પરં મે જાતુ ન, મુંક્ષે] પરદ્રવ્ય મારું તો કદી નથી અને હું તેને ભોગવું છું’, [મોઃ દુર્મુક્તઃ એવ અસિ] તો તને કહેવામાં આવે છે (અર્થાત્ અમે કહીએ છીએ) કે હે ભાઈ, તું ખોટી (ખરાબ) રીતે જ ભોગવનાર છે; [હન્ત] જે તારું નથી તેને તું ભોગવે છે એ મહા ખેદ છે ! [યદિ ઉપભોગતઃ બન્ધઃ ન સ્યાત્] જો તું કહે કે ‘પરદ્રવ્યના ઉપભોગથી બંધ થતો નથી એમ સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે માટે ભોગવું છું’, [તત્ કિં તે કામચારઃ અસ્તિ] તો શું તને ભોગવવાની ઇચ્છા છે ? [જ્ઞાનં સન્ વસ] જ્ઞાનરૂપ થઈને વસ (શુદ્ધ સ્વરૂપમાં નિવાસ કર), [અપરથા] નહિ તો (અર્થાત્ જો ભોગવવાની ઇચ્છા કરીશ અજ્ઞાનરૂપે પરિણમીશ તો) [ધ્રુવમ્ સ્વસ્ય અપરાધાત્ બન્ધમ્ એષિ] તું ચોક્કસ પોતાના અપરાધથી બંધને પામીશ.

ભાવાર્થ :- જ્ઞાનીને કર્મ તો કરવું જ ઉચિત નથી. જો પરદ્રવ્ય જાણીને પણ તેને ભોગવે તો એ યોગ્ય નથી. પરદ્રવ્યના ભોગવનારને તો જગતમાં ચોર કહેવામાં આવે છે, અન્યાયી કહેવામાં આવે છે. વળી ઉપભોગથી બંધ કહ્યો નથી તે તો, જ્ઞાની ઇચ્છા વિના પરની બળજોરીથી ઉદયમાં આવેલાને ભોગવે ત્યાં તેને બંધ કહ્યો નથી. જો પોતે ઇચ્છાથી ભોગવે તો તો પોતે અપરાધી થયો, ત્યાં બંધ કેમ ન થાય ? ૧૫૧.

શ્લોક-૧૫૧ ઉપર પ્રવચન

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

જ્ઞાનિન્ કર્મ ન જાતુ કર્તુમુચિતં કિઞ્ચિત્તથાપ્યુચ્યતે ।

મુંક્ષે હન્ત ન જાતુ મે યદિ પરં દુર્મુક્ત એવાસિ મોઃ ।

બન્ધઃ સ્યાદુપભોગતો યદિ ન તત્કિં કામચારોઽસ્તિ તે

જ્ઞાનં સન્વસ બન્ધમેષ્યપરથા સ્વસ્યાપરાધાદ્ધ્રુવમ્ ॥૧૫૧॥

‘હે જ્ઞાની!’ આહાહા...! હે ધર્મી! તને આત્માનું જ્ઞાન અને આત્માનું દર્શન થયું હોય તો હે ધર્મી! [જાતુ કિઞ્ચિત્ કર્મ કર્તુમ્ ઉચિતં ના ‘તારે કદી કાંઈ પણ કર્મ કરવું યોગ્ય નથી...’ આહાહા...! પરનું કાર્ય તો કરી શકતો નથી પણ રાગનું કાર્ય પણ તારે કરવા લાયક નથી. આહાહા...! છે? તારે કદી પણ, ‘કદી કાંઈ...’ કોઈ સમયે અને કાંઈ પણ. આહાહા...! હે જ્ઞાની! ધર્મી તું હો તો તારે કોઈ કાળે અને થોડું કંઈ પણ, થોડું પણ રાગનું કે પરનું કાર્ય કરવું એ તારે છે નહિ. આહાહા...! આવી વાતું. હજી તો ક્યાંય સલવાઈને પડ્યા છે. ખબરું ન મળે. આહાહા...!

એમ કે, આટલા આટલા પરિષદ સહન કરે, એમ કહેતો હતો વળી એક. ‘કુરાવડ’માં આવ્યો હતો ને? ‘કુરાવડ’માં ઓલો એક આવ્યો હતો ને? એક છોકરો છે, અહીં આવ્યો હતો, મગજ અસ્થિર. બહુ પાવર ફાટી ગયેલો, ક્ષુલ્લક થયો એટલે. બસ! આ બધા આટલું આટલું સહન કરે, આટલા આટલા ત્યાગ કરે, એને ધર્મ નથી? આટલું સહન કરે (છે) અને આટલું સહન કરે છે તે હળવે હળવે સમકિત પામશે. એ પાવર ફાટી ગયો હતો, ન્યાં ‘કુરાવડ’ આવ્યો હતો. પછી અત્યારે તો એવું સાંભળ્યું છે કે, મગજ અસ્થિર થઈ ગયું, અસ્થિર થઈ ગયું મગજ. અંગ્રેજીમાં બોલતો, આમ પાવર ફાટેલો. કીધું, ભઈ! મારી સાથે વાત કરવાને લાયક નથી તું. અહીં તો શાંતિથી સાંભળવું હોય તો વાત છે. એ બિચારાનો મગજ અસ્થિર થઈ ગયો. આહાહા...! શું કીધું?

હે ધર્મી! હે જ્ઞાતા-દષ્ટા સ્વભાવવાળો તું, તારે કદી કોઈ કાળે પણ કાંઈ જરી પણ પરનું કાર્ય અને રાગનું કાર્ય કરવું તે યોગ્ય નથી. આહાહા...! જો તું જ્ઞાની થયો અને ધર્મ પ્રગટ્યો હોય, ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદને આશ્રયે જો તને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, પ્રગટ્યું હોય તો તું ધર્મી છો, તું જ્ઞાની છો, તારે તારા સિવાય રાગ કે પર, એનું કોઈ કાળે અને કાંઈ પણ કરવું યોગ્ય નથી. આહાહા...! કોઈ પણ કાળે અને કાંઈ પણ, એમ. એમ કે, એવો કોઈ કાળ આવ્યો તો થોડુંક તો કરવું પડે. ભગવાનની પૂજા ને.. રાગ આવે એ જુદું

અને કરું છું, એ નહિ. આહાહા...! બહુ ઝીણી વાતું, બાપા!

[જાતુ કિઞ્ચિત્ કર્મ કર્તુમ્ ઉચિતં ન] આહાહા...! ‘જાતુ’ એટલે કાળ લીધો. (એમ છે) ને? ભાઈ! ‘જાતુ’ એટલે કાળ. કોઈ કાળે અને ‘કિઞ્ચિત્’. ‘જાતુ’ એટલે કાળ, કોઈ કાળે, ‘કદી’ છે ને, ‘કદી’ એ શબ્દ ‘જાતુ’નો અર્થ છે અને ‘કિઞ્ચિત્’નો અર્થ કાંઈ પણ. બે અર્થ છે. આહાહા...! ‘જાતુ કિઞ્ચિત્’ કોઈ કાળે, કાંઈ. આહાહા...! પ્રભુ! તું જ્ઞાન છે ને! જ્ઞાતા-દૃષ્ટા તારું સ્વરૂપ છે ને પ્રભુ! એવું તને ભાન થયું તો કોઈ કાળે કે આવો પ્રસંગ આવે તો મારે આટલું કરવું પડે. આહા...! મુનિઓને પરિષદ આવ્યા ને? તો ‘વિષ્ણુકુમાર’ને કરવું પડ્યું. ના, એ મુનિપણું જ છોડી દીધું તું. એને મુનિપણું રહ્યું નહોતું. બીજાને બચાવવા ગયા તો બ્રાહ્મણનો વેશ લીધો હતો (તો) મુનિપણું ક્યાં રહ્યું? સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દર્શન રહ્યું હોય, એ જુદી (વાત), મુનિપણું ન હોય. બીજાને બચાવવા માટે મુનિએ બ્રાહ્મણ વેશ ધારીને ઓલા (પાસે) માંગ્યું કે, આટલું રાજ, જમીન મને દે. એ કંઈ મુનિના લક્ષણ છે? એ ‘વિષ્ણુકુમાર’ મુનિને મુનિપણું છૂટી ગયું હતું. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં અધિકાર છે. એને મુનિપણું નહોતું, મુનિને યોગ્ય એ કર્તવ્ય નથી પણ એ વખતે આવું મોટું કામ હતું અને થયું માટે એની પ્રશંસા કરીએ છીએ, બાકી મુનિને યોગ્ય નથી, એમ લખ્યું છે. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’, ‘ટોડરમલ’.

હે જ્ઞાની! આહાહા...! કોઈ કાળમાં એવા પ્રસંગ આવ્યો તે કાળે, આ પ્રસંગ એવો આવ્યો ને જાણે, પણ તે કાળે કાંઈ પણ તારે કરવું એ તને યોગ્ય નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? હે ધર્મી! તારે કદી, કાંઈ પણ ‘જાતુ કિઞ્ચિત્ કર્મ’ એમ. કોઈ કાળે કાંઈ પણ કર્મ. કર્મ એટલે રાગાદિનું કાર્ય અને પરનું કાર્ય. ‘કર્તુમ્ ઉચિતં ન’ તે કરવું તારે માટે વ્યાજબી નથી. આહાહા...!

‘તોપણ...’ [યદિ ઉચ્યતે] ‘જો તું એમ કહે છે કે [પરં મે જાતુ ન, મુંક્ષે] ‘પરદ્રવ્ય મારું તો કદી નથી અને હું તેને ભોગવું છું’,...’ અરે...! બે ક્યાંથી આવ્યું આ? પરદ્રવ્ય મારું નથી છતાં હું ભોગવું છું. એ ક્યાંથી આવ્યું? આહાહા...! [મોઃ દુર્મુક્તઃ એવ અસિ] ‘તો તને કહેવામાં આવે છે (અર્થાત્ અમે કહીએ છીએ) કે હે ભાઈ, તું ખોટી (-ખરાબ) રીતે જ ભોગવનાર છે;...’ જુદો ભોગવનાર છો. આહા...! રાગને ભોગવે છો અને પરને ભોગવું છું એ તારી દૃષ્ટિ જૂઠી છે, જ્ઞાની નથી. આહાહા...! ભારે કામ. ‘હે ભાઈ!’ આવ્યું ને? ‘મોઃ’ ‘મોઃ’ છે ને? ‘મોઃ’નો અર્થ ઇ કર્યો, હે ભાઈ! એમ. [મોઃ દુર્મુક્તઃ એવ અસિ] અરે...! ભાઈ! ખોટું ભોગવવામાં તું આવો આવ્યો. આહાહા...! ‘(-ખરાબ) રીતે જ ભોગવનાર છે;...’ આહાહા...! મારે એવો પ્રસંગ આવ્યો તો મારે કરવું પડ્યું. આહાહા...! મુનિ બહુ દુઃખી હતા એટલે મારે રાગ કરવો પડ્યો અને આમ કરવું પડ્યું. હે ભાઈ! તારું કર્તવ્ય છે ઇ? આહા...! છતાં કહ્યું છે, નહિ? ‘પ્રવચનસાર’માં. વૈચાવચ્ચનો કાળ હોય ને ધ્યાનમાં

ન હોય ત્યારે રાગ હોય છે, બસ! પણ રાગનું કર્તવ્ય મારું છે, એમ નહિ. આવે કાળે પણ રાગ મારો છે એવું કર્તવ્ય એ તો તને હોય નહિ, ભાઈ! તારો સ્વભાવ જ જ્યાં જ્ઞાતા-દષ્ટા અકર્તા, અભોક્તા છે, એ રાગને કરે, ભોગવે એ તું ‘દુર્મુક્ત:’ ‘(-ખરાબ રીતે જ ભોગવનાર છે;...)’ તારી ચીજને ભૂલી જઈ અને રાગનો કર્તા અને ભોક્તા થા (છો તો) ‘દુર્મુક્ત:’ આહા...! ખરાબ ભોગવનારો છો. છે ને! ખોટી રીતે ભોગવનાર છો. આહા...!

[હન્તા] ‘જે તારું નથી તેને તું ભોગવે છે એ મહા ખેદ છે !’ આહાહા...! રાગ તારો નથી, સ્ત્રી તારી નથી, શરીર તારું નથી અને તું કહે છે કે, આને ભોગવું. અરે...રે...! ભારે વાતું, ભાઈ! આહાહા...! ખેદ છે. ‘જો તું કહે કે ‘પરદ્રવ્યના ઉપભોગથી બંધ થતો નથી એમ સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે માટે ભોગવું છું’ તો શું તને ભોગવવાની ઇચ્છા છે ?’ કામચારી. ઇચ્છા છે? આહાહા...! ‘જ્ઞાનરૂપ થઈને વસ...’ ‘ભોગવવાની ઇચ્છા છે? જ્ઞાનરૂપ થઈને વસ (-શુદ્ધ સ્વરૂપમાં નિવાસ કર),...’ આહાહા...! વિશેષ કહેવાશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)